No. of Printed Pages/Questions: 10/ 18

O. P. JINDAL SCHOOL, SAVITRI NAGAR

Annual Examination (2023 – 2024)

Class: VI **MM: 80**

Subject: Sanskrit **Time: 3. Hrs.**

Name: ______________________ Class / Section: ________ Roll No.:__________

Fifteen Minutes Extra will be for reading the Question Paper.

निर्देशाः1) प्रश्नपत्रे चत्वारि खण्डानि सन्ति।

खण्ड क अपठित अवबोधनम् (10 अङ्काः)

खण्ड ख रचनात्मकं कार्यम् (15 अङ्काः)

खण्ड ग अनुप्रयुक्त व्याकरणम् (25 अङ्काः)

खण्ड घ पठित–अवबोधनम् (30 अङ्काः)

2) सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः।

3) प्रश्नानाम् उत्तराणि खण्डानुसारं क्रमेणैव लेखनीयानि।

4) प्रश्न संख्या अवश्यं लेखनीयाः।

5) उत्तराणि संस्कृतेन एव लेखनीयानि।

खण्ड 'क' अपठित–अवबोधनम्

प्र01 निम्नलिखितं गद्यांशं ध्यानेन पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत– **(10)**

(निम्नलिखित गद्यांश को ध्यान से पढ़कर निर्देशानुसार प्रश्नों के उत्तर दीजिए)

बाल्यकाले विशेषतः बालकस्य उपरि संसर्गस्य प्रभावः भवति। बालः यादृशैः बालकैः सह तिष्ठति तादृशः एव भविष्यति यदि बालकः श्रेष्ठैः बालकैः सह संसर्गः करोति सः अपि श्रेष्ठः उत्तमः च भवति। यदि बालकः दुर्जनैः बालैः सह तिष्ठति क्रीडति च, तदा सः दुष्टः एव भवति। यदि बालस्य मित्रम् असत्यम् वदति सः अपि असत्यं वदति। यदि तस्य मित्रम् सत्यम् वदति सः अपि सत्यम् वदति। सत्यप्रियस्य बालकस्य सर्वत्र आदरः भवति। तस्य यशः अपि सर्वत्र प्रसरति। सः तु सर्वेषाम् प्रियः भवति। सः अध्यापकानाम् अपि प्रियः भवति मित्राणाम् अपि प्रियः भवति।

I. एकपदेन उत्तरत– (एक पद में उत्तर दीजिए) . **(½X4=2)**

(क) बालकस्य उपरि संसर्गस्य प्रभावः कदा भवति ?

(ख) कस्य बालकस्य सर्वत्र आदर भवति ?

(ग) सर्वेषाम् प्रियः कः भवति ?

(घ) बालकस्य उपरि कस्य प्रभावः भवति ?

II एकवाक्येन उत्तरत–(एक वाक्य में उत्तर दीजिए) **(2X2=4)**

(क) श्रेष्ठैः बालैः सह बालकः कीदृशः भवति ?

(ख) बालकः कदा असत्यम् वदति ?

III *गद्यांशस्य उचितम् एकम् शीर्षकं लिखत–* ***(1X1=1)***

(गद्यांश का उचित शीर्षक लिखिए)

IV निर्देशानुशारम् उत्तरत– (निर्देशानुसार उत्तर दीजिए) **(1X3=3)**

(क) समुचितार्थम् चित्वा लिखत–

(1) संसर्गः – (अ) असत्य (ब) विसर्ग (स) संगति

(ख) "श्रेष्ठैः बालकैः सह संसर्गः" इत्यस्मिन् वाक्ये विशेषणम् किम् ?

(अ) श्रेष्ठैः (ब) बालकः (स) सह (द) संसर्ग

(ग) "बालकैः" इत्यस्मिन् पदे का विभक्ति अस्ति ?

(अ) तृतीया (ब) प्रथमा (स) द्वितीया (द) सप्तमी

खण्ड–'ख' रचनात्मकं–कार्यम्

प्र02 अधोदत्तंचित्रं दृष्ट्वा मंजूषायां सहायतया पंचवाक्येषु वर्णनं कुरुत–

(चित्र को देखकर मंजूषा की सहायता से पाँच वाक्यों में वर्णन कीजिए) **(1X5=5)**

वनस्य, व्याधः, अनेके, वृक्षाः, अपि, मृगः, धावति, गजः, शशकौ, धावतः

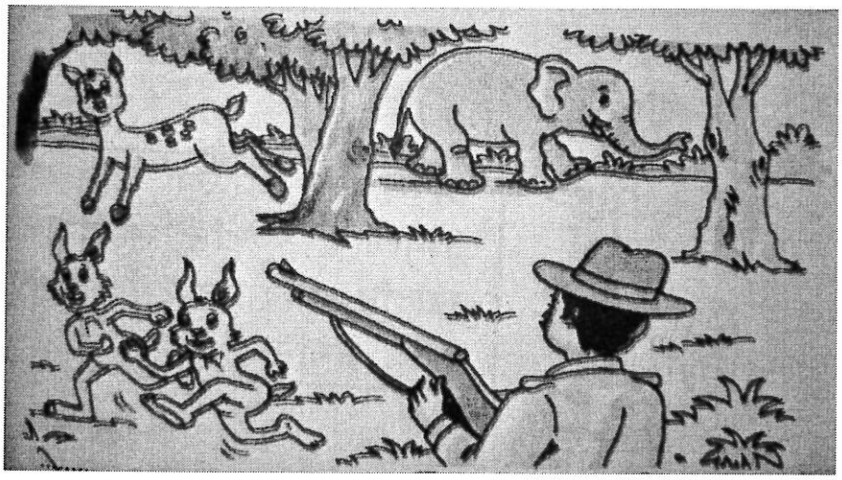

प्र0 3 संस्कृत वाक्यानाम् हिंदी भाषायाम् अनुवादं कुरुत– (कोई पाँच) **(1X5=5)**

(निम्नलिखित किन्हीं **पाँच** वाक्यों का हिंदी भाषा में अनुवाद कीजिए)

i मक्षिका ललाटे दशति।

ii चन्दिरलोकं प्रविशाम।

iii दशमः त्वम् असि इति।

iv वयं विद्यालयं गच्छामः।

v काकः कृष्णः भवति।

vi सुखं दूरे हि तिष्ठति।

vii बालकाः स्नानाय नदीम् अगच्छन्।

प्र0 4 अधोलिखितवार्तालापं ध्यानेन पठित्वा मंजूषायाः सहायतया पूरयत– **(½x10=5)**

(नीचे लिखे वार्तालाप को ध्यान से पढ़कर मंजूषा की सहायता से पूरा कीजिए)

समयः – भो! अहम् समयः (1) ––––––। तव नाम (2) –––––– अस्ति ?

श्रेयः – (3) –––––– नाम श्रेयः अस्ति।

समयः – भवान् (4) –––––– गच्छति ?

श्रेयः – अहम् तु गृहम् (5) –––––– ।

समयः – त्वम् कुत्र (6) –––––– ?

श्रेयः – (7) –––––– शिवालिकनगरे वसामि।

समयः – अहम् अपि शिवालिकनगरे (8) –––––– ।

श्रेयः – शोभनम्, त्वम् अपि मम (9) –––––– चल।

समयः – नैव। अधुना तु अहम् स्वपितामहेन सह आपणम् गच्छामि। मम (10) –––––– आगच्छति। नमस्कारः।

श्रेयः – नमस्कारः । पुनर्मिलामः।

मम, अस्मि, पितामहः, कुत्र, वसामि, वससि, किम्, अहम्, गृहम्, गच्छामि

खण्ड– 'ग' अनुप्रयुक्तव्याकरणम्

प्र0 5 उचित रूपाणि चित्वा रिक्तस्थानानि पूरयत– (अशुद्धि शोधनम्)(कोई पाँच) **(1x5=5)**

(निम्नलिखित वाक्यों को विकल्पों से उचित शब्द चुनकर पुनः लिखिए)

i ——————— सूर्योदयः भवति।

(क) आकाशात् (ख) आकाशे

(ग) आकाशेन (घ) आकाशः

ii —————— मम जनकः अस्ति।

(क) अहम् (ख) एषा

(ग) एषः (घ) एतत्

iii वृक्षस्य लता ——————।

(क) नमन्ति (ख) नमति

(ग) नमतः (घ) नमसि

iv छात्राः रामायणं ————————।

(क) पठन्ति (ख) पठति

(ग) पठतः (घ) पठामि

v ——————— बालिके तत्र तिष्ठतः।

(क) द्वौ (ख) द्वय

(ग) द्वयम् (घ) द्वे

vi मन्दः समीरः ————————।

(क) वहति (ख) वहतः

(ग) वहती (घ) वहामि

प्र0 6 उचितम् विकल्पम् चित्वा रिक्तस्थानानि पूरयत–(वाक्यरचना)(कोई चार) **(1X4=4)**

(निम्नलिखित वाक्यों को विकल्पों से उचित शब्द चुनकर पुनः लिखिए)

i भवान् तत्र ———————।

(क) पठसि (ख) पठति

(ग) पठन्ति (घ) पठामि

ii युवाम् अत्र ———————।

(क) आगच्छति (ख) आगच्छः

(ग) आगच्छथः (घ) अगच्छत्

iii गंगा हिमालयात् ———————।

(क) निस्सरति (ख) निस्सरन्ति

(ग) निस्सरसि (घ) निस्सरतः

iv अहम् क्रीडितुम् न ———————।

(क) इच्छामि (ख) इच्छावः

(ग) इच्छामः (घ) इच्छति

v वृक्षाः छायाम् ———————।

(क) यच्छति (ख) यच्छन्ति

(ग) यच्छावः (घ) यच्छसि

प्र0 7 मंजूषातः उचितम् अव्ययपदं चित्वा रिक्तस्थानानि पूरयत–(कोई चार) **(1X4=4)**

(निम्नलिखित वाक्यों को मंजूषा से उचित अव्ययशब्द चुनकर पुनः लिखिए)

i सत्यम् —————— जयते।

ii मेघाः ——————— गर्जन्ति।

iii अहं पठामि, त्वम् —————— पठ।

iv बकः हंसः ——————— श्वेतः भवति।

v बालकाः बालिकाः —————— क्रीडाक्षेत्रे क्रीडन्ति।

इव, अपि, एव, च, उच्चैः

प्र0 8 कोष्ठकात् उचितं संख्यापदं चित्वा रिक्तस्थानानि पूरयत–(कोई चार) **(1X4=4)**

(निम्नलिखित वाक्यों को कोष्ठक से उचित संख्याशब्द चुनकर पुनः लिखिए)

i मार्गे (3) —————— **द्विचक्रिकाः** चलन्ति। (त्रयः / तिस्रः)

ii (4) —————— **महिलाः** गच्छन्ति। (चतस्रः / चत्वारि)

iii पादपे (1) —————— **पुष्पम्** अस्ति। (एका / एकम्)

iv वने (2) —————— **गजौ** भ्रमतः। (द्वौ / द्वयं)

v क्रीडाक्षेत्रे (8) —————— **कन्दुकाः** सन्ति। (अष्ट / अष्टा)

प्र0 9 शुद्धवाक्यानां समक्षम् *'आम्'* अशुद्धवाक्यानां समक्षं *'न'* इति लिखत– **(1x4=4)**

(उचित वाक्यों के सामने ***आम्*** और अनुचित वाक्यों के सामने ***न*** लिखिए)

i	काकः कृष्णः न भवति।	(आम् / न)
ii	श्रमेण धरित्री सरसा भवति।	(आम् / न)
iii	एकः बालकः नद्यां मग्नः।	(आम् / न)
iv	कोऽपि पथिकः न आगच्छत्।	(आम् / न)
v	कृषकः क्षेत्राणि सस्यपूर्णानि करोति।	(आम् / न)

प्र0 10 अधोलिखितानां शब्दानां कृते द्वौ पर्यायौ लिखत– (कोई चार) **(1x4=4)**

(निम्नलिखित शब्दों के लिए दो–दो पर्यायवाची शब्द लिखिए)

i	वनरः	———	———
ii	माता	———	———
iii	वस्त्रम्	———	———
iv	पर्वतः	———	———
v	सूर्यः	———	———

खण्ड–'घ' पठित–अवबोधनम्

प्र0 11 निम्नलिखितं गद्यांशं ध्यानेन पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत–

(निम्नलिखित गद्यांश को ध्यान से पढ़कर निर्देशानुसार प्रश्नों के उत्तर दीजिए)

एकदा दश बालकाः स्नानाय नदीम् अगच्छत्। ते नदीजले चिरं स्नानम् अकुर्वन्। ततः ते तीर्त्वा पारं गताः। तदा तेषां नायकः अपृच्छत्– अपि सर्वे बालकाः नदीम् उत्तीर्णाः? तदा कश्चित् बालकः अगणयत्– एकः, द्वौ, त्रयः, चत्वारः, पंच, षट्, सप्त, अष्टौ, नव इति।सः स्वं न अगणयत् अतः सः अवदत्– नव एव सन्ति। दशमः न अस्ति। अपरः अपि बालकः पुनः अन्यान् बालकान् अगणयत्। तदा अपि नव एव आसन्। अतः ते निश्चयम् अकुर्वन् यत् दशमः नद्यां मग्नः। ते दुःखिताः तूष्णीम् अतिष्ठन्।

I **एकपदेन उत्तरत–** (कोई दो प्रश्न) **(½x2=1)**

i कति बालकाः स्नानाय अगच्छन् ?

ii ते स्नानाय कुत्र अगच्छन् ?

iii बालकाः किमर्थम् नदीम् अगच्छत् ?

II **पूर्णवाक्येन उत्तरत–** (कोई दो प्रश्न) **(1x2=2)**

i ते कम् निश्चयं अकुर्वन् ?

ii तेषां नायकः नायकः किम् अपृच्छत् ?

iii वस्तुतः कति बालकाः एव आसन् ?

III **निर्देशानुसारम् उत्तरत–** (कोई दो प्रश्न) **(1x2=2)**

i 'तीर्त्वा' इति पदस्य कः अर्थः ?

क) लहरों से **ख)** नदी से **ग)** तैरकर

ii 'स्नानाय' इति पदे का विभक्ति ?

क) तृतीया **ख)** चतुर्थी **ग)** पंचमी

iii 'बालकाः' इति पदे किम् वचनम् ?

क) एकवचनम् **ख)** द्विवचनम् **ग)** बहुवचनम्

प्र012 अधोलिखितं पद्यांशं ध्यानेन पठित्वा उत्तराणि लिखत–
(निम्नलिखित श्लोकांश को ध्यान से पढ़कर निर्देशानुसार प्रश्नों के उत्तर दीजिए)

सूर्यस्तपतु मेघाः वा वर्षन्तु विपुलं जलम्।
कृषिका कृषिको नित्यं शीतकालेऽपि कर्मठौ।।

तयोः श्रमेण क्षेत्राणि सस्यपूर्णानि सर्वदा।
धरित्री सरसा जाता या शुष्का कण्टकावृता।।

I **एकपदेन उत्तरत–** (कोई दो प्रश्न) **(½x2=1)**

i कः तपतु ?

ii के वर्षन्तु ?

iii कौ कर्मठौ स्तः ,

II **पूर्णवाक्येन उत्तरत–** (कोई दो प्रश्न) **(1x2=2)**

i श्रमेण का सरसा भवति ?

ii कृषिका कृषिको कदा कार्यं कुरुतः ?

iii धरित्री कीदृशी आसीत् ?

III **निर्देशानुसारम् उत्तरत–** (कोई दो प्रश्न) **(1X2=2)**

i 'वर्षन्तु' इति क्रिया पदस्य कर्ता पदं किम् ?

क) मेघाः **ख)** सूर्यः **ग)** नित्यं

ii 'पृथ्वी' इति पदस्य पर्यायवाची पदं किम् ?

क) जलम् **ख)** विपुलं **ग)** धरित्री

iii 'नीरसा' इति पदस्य विलोम पदं किम् ?

क) शुष्का **ख)** सरसा **ग)** सर्वदा

प्र0 13 अधोलिखितं नाट्यांशं ध्यानेन पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत–
(निम्नलिखित नाट्यांश को ध्यान से पढ़कर निर्देशानुसार प्रश्नों के उत्तर दीजिए)

हुमा – यूयं कुत्र गच्छथ ?

इन्दरः – वयं विद्यालयं गच्छामः।

फेकनः – तत्र क्रीडास्पर्धाः सन्ति। वयं खेलिष्यामः।

रामचरणः – किं स्पर्धाः केवलं बालकेभ्यः एव सन्ति ?

प्रसन्ना – नहि, बालिकाः अपि खेलिष्यन्ति।

रामचरण – किं यूयं सर्वे एकस्मिन् दले स्थः ? अथवा पृथक्–पृथक् दले ?

प्रसन्ना – तत्र बालकाः बालिकाः च मिलित्वा खेलिष्यन्ति।

फेकनः – आम्, बैडमिंटन–क्रीडायां मम सहभागिनी जूली अस्ति।

I **एकपदेन उत्तरत–** (कोई दो प्रश्न) **(½X2=1)**

i छात्राः कुत्र गच्छन्ति ?

ii क्रीडास्पर्धाः कुत्र सन्ति ?

iii यूयं कुत्र गच्छथ ? इति कः पृच्छति ?

II **पूर्णवाक्येन उत्तरत–** (कोई दो प्रश्न) **(1X2=2)**

i फेकनस्य सहभागिनी का अस्ति ?

ii के–के मिलित्वा खेलिष्यन्ति ?

iii रामचरणः किं प्रश्नं पृच्छति ?

III **निर्देशानुसारम् उत्तरत–** (कोई दो प्रश्न) **(1X2=2)**

i 'बालिकाः अपि खेलिष्यन्ति' इति वाक्ये क्रिया पदं किम् ?

क) खेलिष्यन्ति **ख)** अपि **ग)** बालिकाः

ii 'जूली' का क्रीडा खेलिष्यति ?

क) कबड्डी **ख)** क्रिकेटं **ग)** बैडमिंटन

iii 'वयं गच्छामः' इति वाक्ये वचनं किम् ?

क) एकवचनं **ख)** बहुवचनं **ग)** द्विवचनं

प्र0 14 श्लोकांशान् यथायोग्यं योजयत– (उचित मिलान कीजिए) **(1X4=4)**

गृहं जीर्णं न वर्षासु	तौ तु क्षेत्राणि कर्षतः।
हलेन च कुदालेन	सस्यपूर्णानि सर्वदा ।
पादयोर्न पदत्राणे	वृष्टि वारयितुं क्षमम्।
तयोः श्रमेण क्षेत्राणि	शरीरे वसनानि नो।

प्र0 15 निर्देशानुसारं लकारपरिवर्तनं कुरुत– (लकार परिवर्तन कीजिए) **(½X6=3)**

(क) अजीजः परिश्रमी आसीत्। (लट् लकार)

(ख) अहं शिक्षकाय धनं ददामि। (लृट् लकार)

(ग) परिश्रमी जनः धनं प्राप्स्यति। (लट् लकार)

(घ) स्वामी उच्चैः वदति। (लङ् लकार)

(ङ) अजीजः पेटिकां गृह्णाति। (लृट् लकार)

(च) त्वम् उच्चैः पठसि। (लोट् लकार)

प्र0 16 भिन्न वर्गस्य पदं चिनुत– (भिन्न शब्द को छाँटिए) **(½X6=3)**

(क)	पत्राणि	पुष्पाणि	फलानि	मित्राणि
(ख)	जलचरः	खेचरः	भूचरः	निशाचरः
(ग)	गावः	सिंहाः	कच्छपः	गजाः
(घ)	लेखनी,	पुस्तिका	अध्यापिका	अजा
(ङ)	मयूराः	चटकाः	शुकाः	मण्डूकाः
(च)	पुस्तकालयः	श्यामपट्ट	प्राचार्यः	सौचिकः

प्र0 17 अधोलिखितानि वाक्यानि घटनाक्रमानुसारं लिखत– **(½x6=3)**

(निम्नलिखित घटनाक्रम को उचित क्रमानुसार पुनः लिखिए।)

(क) स्वामी अजीजाय अवकाशस्य पूर्णं धनं ददाति।

(ख) अजीजः सरलः परिश्रमी च आसीत्।

(ग) अजीजः पेटिकाम् आनयति।

(घ) एकदा सः गृहं गन्तुम् अवकाशं वांछति।

(ङ) पीडितः स्वामी अत्युच्चैः चीत्करोति।

(च) मक्षिके स्वामिनं दशतः।

प्र0 18 विलोमपदानि मेलनम् कुरुत– (उचित मिलान कीजिए) **(½x4=2)**

सार्थकः	आगच्छति
अनुक्तम्	सुप्तस्य
गच्छति	निरर्थकः
जागृतस्य	उक्तम्

——00——